

**Шляхи виховання творчих якостей майбутніх учителів
у процесі розвитку освітніх систем
(на основі сучасних досліджень)**

У зв'язку з переходом від індустріальних до науково-інформаційних технологій усі світові та останнім часом національні стандарти в основу навчання ставлять самостійну, творчу роботу того, хто навчається. Отже, надзвичайно важливо, щоб усього суспільства. Як наголошує академік В. Г. Кремень, людина стає центром усіх сфер життєдіяльності суспільства, і тому необхідно «забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна покоління людей. Також потрібно віднайти раціональні схеми співвідношення між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчо засвоїти» [3, с. 387]. Адже світовий освітній простір стрімко змінюється: світ рухається до інформаційного суспільства, “нерепресивного соціуму” і відповідно реформуються системи освіти.

Питання розвитку педагогічної освіти розглядали І.Гавриш, Т.Завгородня, розвитком освітніх технологій – О. Янкович, проблемою самостійної роботи майбутніх вчителів - Л.Артемова, В. Бенера, А. Кузьмінський, Ю. Піменова, М. Сичова та ін.

Сьогодні в освітньому просторі високорозвинених держав співіснують, взаємодіють і конкурують, визначаючи особливості функціонування національних систем педагогічної освіти, такі наукові підходи до підготовки творчого вчителя: академічно-традиційний, особистісно орієнтований, індивідуальний.

З огляду на це досить корисним для українських фахівців може виявитися досвід організації педагогічної практики, пов'язаний із започаткуванням взаємовідносин партнерства між педагогічними навчальними закладами та школою. Система партнерства включає спільну відповідальність педагогічного ВНЗ і школи за розробку та реалізацію програм підготовки вчителів, структури й змісту педагогічної практики, методик викладання дисциплін спеціалізації й дисциплін навчального плану школи, методик перевірки знань студентів, програм підвищення кваліфікації та передбачає спільну перевірку кінцевого результату професійно-педагогічної підготовки. За опитування вчителів-практиків та студентів 2-3 курсів Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника більшість респондентів (89%) вважають залучення досвідчених шкільних учителів до партнерства у справі підготовки творчих майбутніх освітян - досить ефективним, хоча педагогічна практика студентів у

загальному становить 6 тижнів на 4 курсі (обрані факультети, інститути). Тому положення технологічної парадигми педагогічної освіти в умовах переходу від індустріального до інформаційного типу суспільства вона втратила свою актуальність, оскільки спрямована на підготовку компетентного, але безініціативного і нетворчого виконавця. А виховати творчу особистість, спроможну до успішної життєдіяльності в суспільстві, якому притаманні риси складності та мінливості, у якому вирішальною для подальшого прогресу країни виявляється роль інтелектуальної еліти, може лише творчий, інноваційно спрямований учитель-професіонал.

Ще одним напрямом виховання творчості майбутніх вчителів є самостійна робота. На основі аналізу наукових джерел і досвіду роботи у вищому навчальному закладі можна сформулювати основні функції самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах:

- пізнавальна функція, яка пов'язана із засвоєнням систематизованих знань відповідно до освітньо-професійної програми підготовки учителя;
- планувальна функція формування вмій і навичок, самостійного їх оновлення й творчого застосування;
- прогностична функція, яка полягає в повсякчасному передбаченні та оцінюванні студентами як можливого результату, так і саме виконання завдання в майбутній педагогічній діяльності;
- коригувальна функція, яка полягає в потребі своєчасної корекції своєї діяльності;
- виховна функція, яка пов'язана з формуванням самостійності як риси характеру майбутнього педагога;
- функція персоналізації, яка дає змогу наблизити навчальну діяльність до майбутньої професії через систему типових завдань із професійно-орієнтованих дисциплін нормативного та варіативного циклів.

Однією з перших дисертаційних робіт, які стосуються організації самостійної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі, є дослідження Ю.С. Піменової. У її міркуваннях простежується дещо перебільшене значення самостійності, яка «визначає всі основні прояви особистості в її діяльності». На її думку, самостійна робота над навчальним матеріалом полягає в раціональному засвоєнні, різноманітному освоєнні і поглибленні програмних завдань; розвитку й удосконаленні творчого мислення, умій і навичок; у формуванні в процесі подібної систематичної роботи хорошого фахівця й особистості студента, зокрема, волі, характеру, почуттів і світогляду [5, с. 85-86].

Дослідження організації самостійної роботи студентів педагогічного навчального закладу однією з перших здійснила в умовах особистісно орієнтованого навчання М.І. Сичова [7]. Автор констатує беззаперечний факт, що оптимізація самостійної роботи можлива в умовах особистісно орієнтованого навчання, але при цьому залишається відкритою ціла низка питань, пов'язаних з даною проблемою. Тому це дослідження можна розглядати як один із можливих підходів до розв'язання складної дидактичної проблеми, а не її розв'язання.

Сучасний погляд на проблему самостійної роботи у вищій школі висловлює та реалізує в роботі зі студентами професор Л.В. Артемова, яка підкреслює, що самостійна робота – це суттєвий етап переходу від здобування знань під час лекції до набування певних практичних умінь на семінарських, практичних, лабораторних заняттях [1, с. 169]. Із досвіду роботи провідних вищих навчальних закладів відомо, що творча (евристична), наближена до наукового осмислення й узагальнення робота можлива лише як результат організації самостійного навчання з обов'язковою наявністю в ній цілепокладання та його досягнення за допомогою ефективних технологічних схем самоосвіти. Крім того, така робота повинна бути індивідуалізованою з урахуванням рівня творчих можливостей студента, його навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності тощо [4, с. 216]. А. І. Кузьмінський наголошував і про другий бік самостійної роботи студента – її виховну роль. Вона формує самостійність як важливу рису характеру, що займає провідне місце в структурі особистості сучасного фахівця. Учені, педагоги, враховуючи ці закономірності, завжди наголошували на необхідності організації самостійної пізнавальної діяльності людини [3, с. 309].

На основі концептуально-порівняльного та системного аналізу наукових джерел, навчально-методичного забезпечення організації самостійної роботи, досвіду роботи ВНЗ із досліджуваної проблеми можемо зробити висновок, що відмінність бачення важливості самостійної роботи студентів викладачами вищих навчальних закладів освіти спричиняє різні підходи до її організації (умовно діляться на три групи):

- самостійна робота студентів не планується, а завдання для самостійної роботи видаються як вимушений захід для участі в семінарі, для завершення лабораторної (практичної) роботи;
- завдання для самостійної роботи плануються епізодично для комплексного оцінювання знань і вмінь студентів наприкінці вивчення певної теми курсу (змістового модуля);
- самостійна робота має систематичний планомірний характер.

Очевидним є те, що самостійна робота для більшості студентів ще не стала надійною базою оновлення навчального процесу в межах чинної традиційної технології навчання. Разом з тим, стає очевидним, що розв'язання проблеми самостійної роботи в умовах модернізації вищої освіти вимагає нових ідей і підходів.

У зв'язку з розбудовою інформаційного суспільства освіта ХХІ ст. “постала перед рядом історичних викликів” (В. Кремень): має забезпечити успішне функціонування особистості в умовах інноваційного типу суспільного життя, що веде за собою модернізацію на засадах інноваційного підходу (здатність до інноваційної діяльності та інноваційного типу мислення). Найважливіша роль в інноваційному навчанні належить учителю, готовність якого до роботи за інноваційними канонами обумовлюється його особистісними якостями, наявністю спеціальних теоретичних знань і практичного досвіду.

Головним чинником формування й вдосконалення педагогічної майстерності є самовиховання вчителя. Самовиховання є саме тим “золотим ключем”, який відкриває чарівні двері краси педагогічної дії (І. Зязюн) – свободи, творчості, педагогічної майстерності. Розглядаючи самовиховання як діяльність і вищу форму активності й творчості людини, не можна забувати, що ця діяльність, як і будь-яка інша, є своєрідним соціальним досвідом, який треба набувати. Самовиховання – це завжди спрямована діяльність, яка мотивується внутрішнім бажанням людини вдосконалювати себе, яке у свою чергу народжується у результаті суперечностей між бажаннями і можливостями. З усвідомленням особистості себе як об'єкта самовиховання, з підвищенням рівня усвідомлення самовиховання воно стає все значнішим чинником у формуванні особистості. В умовах професійної підготовки фахівців головною метою стає виховання особистості, що володіє засобами пізнання себе й навколишнього світу, здатної до професійної та особистої самореалізації - самовиховання постає як цілеспрямований процес, який є продовженням професійного виховання, коли майбутній вчитель з об'єкта виховного впливу перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності: самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою [2, с. 7]. При цьому самовиховання здійснюється за допомогою таких методів як самоспостереження, самоаналіз, самопізнання, самооцінка, самоосвіта, самотренування, самонавіювання, само заохочення, самопремушення, слідування позитивному прикладу, пошук в собі нових можливостей тощо. Ще до початку професійної діяльності майбутньому педагогові бажано закласти основи для майбутньої стратегії самовиховання, яка б урахувала

конкретні особливості та запити студента, й включала особистісне самопрогнозування й самопрограмування, виробку системи “правил життя”, які поступово стають принципами поведінки й діяльності особистості. Також слід зазначити, що самовиховання є важливішим інструментом вироблення саморегуляції вчителя, яка гармонізує усі рівні індивідуальності з вимогами педагогічної діяльності й умовами середовища. При максимальному збігу об’єктивних вимог та найбільш виразних індивідуальних особливостей вчитель досягає високих результатів з найменшою витратою сил та енергії, відчуває почуття задоволення від професійної діяльності [2, с.8]. Суб’єктивна система педагогічних цінностей вчителя, ієрархія його професійних мотивів, своєрідна композиція педагогічних поглядів, почуттів, установок, особистісно значущі підходи до вирішення педагогічних завдань, оригінальність замислів і втілень, обрані педагогічні технології, індивідуально-неповторна манера педагогічної взаємодії, способи знаходження оптимальної сумісності з учнями – все це визначає унікальність педагогічного досвіду кожного конкретного вчителя та водночас є внеском у педагогічну культуру та уявлень про педагогічну майстерність.

Серед якостей, необхідних творчому вчителю для професійної діяльності називають здатність до інноваційної професійної діяльності, відповідного типу мислення, високий рівень інтелектуального розвитку, креативність, динамічний характер, позитивну Я-концепцію, зрілість та емоційну стабільність. Тому метою освіти визнається становлення та розвиток професійної індивідуальності вчителя, що досягається завдяки:

- діагностуванню й розвитку професійних інтересів студентів;
- відмові як від чітко окресленого змісту навчання, так і від орієнтації на регулярний, жорсткий контроль його результатів, які гальмують ініціативу майбутнього вчителя, виключають можливість його особистісного розвитку;
- створенню умов для професійної само актуалізації студентів, що передбачає діагностування рівня сформованості професійної діяльності майбутнього вчителя, порівняння зі стандартом педагогічної поведінки, розробку програми подолання недоліків, індивідуальну підтримку;
- формуванню готовності студентів до роботи за особистісно орієнтованими технологіями [6, с. 53].

Саме тому для якісного оновлення й удосконалення змісту підготовки педагога для української школи майбутнього необхідне звернення до об’єктивного історичного аналізу діяльності вищих педагогічних навчальних закладів України, вивчення досягнень сучасної української і світової педагогічної думки щодо цивілізаційних тенденцій розвитку освітніх систем

у світі, проблеми самостійної роботи майбутніх учителів, переходу від підтримуючого типу навчання до інноваційного у вищих навчальних закладах України минулого й сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи: Навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів магістратури / Л. В. Артемова. – К.: Кондор, 2008. – 272 с.

2.Бойко А. І. Самовиховання вчителя як чинник вдосконалення педагогічної майстерності / А.І.Бойко // Вісник національного техн. ун-ту України “Київський політехнічний інститут”: Філософія. Психологія. Педагогіка. - 2009. - № 3. – С. 7-9.

3.Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с. – (Вища освіта ХХІ століття)

4.Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ТНПУ імені Володимира Гнатюка. – Частина 3. /За ред. В.В. Грубінка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 272с.

5.Пименова Ю. С. Самостоятельная работа студентов пединститутов по педагогическому циклу: дис... к. п. н. / Ю.С.Пименова – М., 1958. – С. 85-86.

6.Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності / Л. П. Пуховська. – К.: Вища школа, 1997. – 180 с.

7.Сичова М. І. Організація самостійної роботи студентів педагогічного училища в умовах особистісно орієнтованого навчання: Автореф. дис... к.п.н.: 13.00.04 / М. І. Сичова / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.